

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN YAPRAK DÖKÜMÜ ROMANINDA YALNIZLIK VE YABANCILAŞMA ÜZERİNE BİR İNCELEME*

AN ANALYSIS ON LONELINESS AND ALIENATION IN REŞAT NURİ
GÜNTEKİN'S NOVEL YAPRAK DÖKÜMÜ

Naciye İNCİ**

ÖZ

Modernleşmenin bir ürünü olarak toplumsal hayatın içerisinde yer alan roman, zihniyet ve yaşayış tarzlarında görülen değişimin izlerini yansıtmaya görevi üstlenir. Toplumsal hayatın içerisindeki sosyo-kültürel değişimler bireyin yalnızlığa sürüklenmesine neden olur. Toplumun normlarına uyum sağlayamayan birey, dışlanmamak için kendiliğinden ödün vermeye başlar. Kendi değer ölçülerinden ödün veren birey, kendine yabancılaşmaya başlar. Yalnızlıkla başlayan süreç yabancılaşma ile son bulur. Osmanlı'nın son dönemleri ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında yoğun bir şekilde görülen yalnızlık ve yabancılaşmayı Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü* romanında ele alır. Cumhuriyet devrinin ilk yıllarında görülen ekonomik ve sosyo-kültürel ortamda, toplumun değerlerinin maddeciliğe dayalı bir görüşü esas alarak yazılan roman *Yaprak Dökümü* romanı ahlaki ilkeleri yüzünden yalnızlığı ve yabancılaşmayı yaşayan Ali Rıza Bey'in yıkımını anlatır. Roman, geleneksel aile yapısının modernite karşısında değerlerinden kopuş sürecinde aile fertlerinin birer birer dökülmesi konusu üzerinde durur. Bu çalışmada Reşat Nuri Güntekin romanının başkışisi Ali Rıza Bey'in toplumsal normlar ile kendi ahlaki değerlerin çatışması sonucu yaşadığı yalnızlık ve yabancılaşma üzerinde durulmuştur.

* Bu makale 10.11.2023 tarihinde dergimize gönderilmiş; 10.11.2023 tarihinde hakemlere gönderilme işlemi gerçekleştirilmiş; 25.11.2023 tarihinde hakem raporlarının değerlendirilmesi sonucu yayın listesine dâhil edilmiştir.

Makaleye atfı şekli; Naciye İnci, Reşat Nuri Güntekin'in Yaprak Dökümü Romanında Yalnızlık ve Yabancılaşma Üzerine Bir İnceleme, *Karabük Türkoloji Dergisi*, Cilt/Sayı: 6-2 (2023), Karabük 2023, s. 118-128

ISSN 2667-7253/e-ISSN 2687-3885, DOI: 107596/katud.31122023.06

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
naciye.inci@gmail.com, Orcid ID: 0000-0001-7184-7135

Anahtar Kelimeler: Reşat Nuri Güntekin, Yaprak Dökümü, Toplumsal Değerler, Yalnızlık, Yabancılaşma.

ABSTRACT

The novel, which takes place in social life as a product of modernization, undertakes the task of reflecting the traces of change in mentality and lifestyles. Socio-cultural changes in social life cause the individual to drift into loneliness. The individual, who cannot adapt to the norms of the society, starts to compromise spontaneously in order not to be excluded. The individual who compromises his/her own values starts to alienate himself/herself. The process that begins with loneliness ends with alienation. Reşat Nuri Güntekin deals with loneliness and alienation, which were seen intensely in the last periods of the Ottoman Empire and the first years of the Republic, in his novel *Yaprak Dökümü*. In the economic and socio-cultural environment seen in the first years of the Republican era, the novel *Yaprak Dökümü*, which was written based on a materialistic view of society's values, tells the destruction of Ali Rıza Bey, who experiences loneliness and alienation due to his moral principles. The novel focuses on the breakdown of the traditional family structure one by one in the process of breaking away from its values in the face of modernity. This study focuses on the loneliness and alienation experienced by Ali Rıza Bey, the protagonist of Reşat Nuri Güntekin's novel, as a result of the conflict between social norms and his own moral values.

Keywords: Reşat Nuri Güntekin, Yaprak Dökümü, Social Values, Loneliness, Alienation.

Giriş

Yalnızlık, bir bireyin fiziksel ve duygusal olarak kendisini etrafındaki insanlardan izole ettiği bir durumu ifade eder. Yalnızlık kavramı insana özgü olan bir duygudur. Bu yönüyle de bu kavram, insan psikolojisinden kaynaklı olduğu düşünülse de fiziksel ve duygusal olarak iki yönü vardır. Fiziksel yalnızlık, insanın etrafındaki kişilerden veya topluluklardan uzak olduğu durumlardır. Bu durum, insan için dışsal etkenlere bağlıdır. Fiziksel yalnızlık, insanın sosyal, kültürel, ekonomik ve toplum yapıları ile ilgilidir. Fiziksel yalnızlıkta insan, kendini çevresinde ve toplumda anlaşılma hissetmesi hâlinde sosyal ilişkilerinde kopukluklar yaşamasına neden olur. Yaşanan kopukluklar ve sosyal izolasyon eksiliği insanın yalnızlık duygusunu yaşamasını güçlendiren etken olur. Sosyal izolasyon eksikliğinden kaynaklanan yalnızlığı Sullivans şöyle ifade eder: "(...) insanlar arası yakınlık ihtiyacının yeteri kadar doyurulmamasından

kaynaklanan rahatsız edici bir deneyimdir.”¹ Bu tür yalnızlık, insanın başka insanlarla bağ kurmakta, toplumun normlarına uyum sağlamakta zorlanmasına neden olur.

Duygusal yalnızlık ise, bireyin içsel dünyasında yaşadığı yalnızlık duygusudur. Bu türdeki yalnızlık duygusu insanın iç dünyasında gerçekleşir ve kalabalıklar içerisinde kendisini yalnız hissetmesine neden olur. Duygusal yalnızlık, bireyin duygusal ihtiyaçlarının karşılanmaması ile iç dünyasında bir boşluk hissini yaratılmasıdır. Duygusal yalnızlığın kökeni bireyin kendi ile benliği arasındadır; fiziksel yalnızlığın kökeni ise, insanın kendi ile toplumu arasındadır. İnsan üzerinde fiziksel yalnızlığın etkisi, toplumdan izole olma durumu insanı duygusal yalnızlığa iten bir durumda olabilir. Ancak yalnızlık duygusunun insana özgülüğü ile Borgna, yalnızlığın kökenin içsel olduğundan bahseder.² Dolayısıyla insanın yaşadığı fiziksel yalnızlıkta olsa kökeninde iç dünyasındaki yalnızlık boşluğu yer almaktadır.

Yalnızlık duygusu ile kendini izole eden birey, yaşadığı yalnızlık içerisinde toplumun normlarına uyum sağlayamamasıyla kendini dışlanmış ve yabancı hisseder. Yalnızlıkla beraber gelen yabancılaşma hissi, bireyin toplum değerlerine ve kültürel değişimlere uyum sağlayamamasından kaynaklanır. Ayrıca yabancılaşma hissi bireyin toplum içerisinde kimliğini bulmakta ve iletişim zorluklarına da neden olurken bireyin kendi benliğine yabancılaşmasına da sebebiyet verir. Hem yalnızlık hem yabancılaşma, bireyin içsel ve toplumsal dünyasındaki çatışmaları iç içe yaşayıp deneyimlemesini ortaya çıkarır.

Reşat Nuri Güntekin, eserlerinde sosyal sorunlar, yalnızlık ve yabancılaşma izleğine fazlaca yer vermiş bir yazardır. Böylelikle anlatılarında yalnızlığı hem fiziksel hem duygusal yalnızlık türlerine yer vermiştir. Romanlarında değişen toplumsal yapıya uyum sağlayamamaktan kaynaklı yaşanan fiziksel yalnızlığın git gide duygusal yalnızlık ve yabancılaşma biçimleri kendini gösterir. Reşat Nuri Güntekin’in olgunluk dönemi eserlerinden olan *Yaprak Dökümü* romanı, Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki toplumsal değişim karşısında Ali Rıza Bey ve ailesinin çatışmalarını ele alır. Romanında sosyal sorunları ele alan Güntekin, değişen toplumsal yapı ile ahlaki değerlerin çatışması içerisinde yalnızlaşan insanı Ali Rıza Bey ve ailesinin çöküşü bağlamında anlatır. Roman, sosyal değişim karşısında gelenekçi yapıya sahip Ali Rıza Bey ve ailesinin modern hayata uyum sağlayamamanın sonucunda yalnızlıklarını ve yabancılaşmalarını anlatır.

¹ Seval İmamoglu, *Genç Yetişkinlikte Kişilerarası İlişkilerin Cinsiyet, Cinsiyet Roller ve Yalnızlık Algısı Açısından İncelenmesi*, (Yayınlanmış Doktora Tezi), İstanbul. (2008).

² Eugenio Borgna, *Ruhun Yalnızlığı*. (M. M. Çilingiroğlu, Çev.) İstanbul: YKY. (2023), s. 29.

1. *Yaprak Dökümü* Romanında Yalnızlığın İlk İzlenimleri

Türk edebiyatında roman, modernleşme sürecinin yöneliminin etkisi ile sosyo-kültürel değişimin ürünü ve aktarıcısı konumunda olmuştur. Kaynağını toplumdaki değişimden ve insandan alan roman, toplumun zaman içinde değişimini vermesi bakımından önemlidir. Cumhuriyet dönemi Türk romanı ise; batılılaşma, kaybolan değerler, Anadolu insanı, emeğini alamayan işçi-işveren çatışmaları, yaşadığı ortama ayak uyduramamanın bunalımı ve kuşak çatışmasında yitip giden değerlerin üzüntüsünü yansıtır. Toplumsal değişimin izleri olan romanda ideoloji ve dünya görüşleri de yer alır. Tanpınar, romancıların birikimleri ile beraber romanın batıdan gelmesinin etkisinde kalınmış olmasına dair görüşlerini “Bizde Roman” başlıklı makalesinde şöyle ifade eder: “Garptan okuduklarının tesiri altında baktıkları için samimi olmadıklarına; romanın batıda geçirdiği evreleri henüz tamamlamadığından dolayı ele alınan konular yerli olsa dahi hayatın gerçekleri karşısında Türk romanını cansız bulmaktadır.”³

Cumhuriyet dönemindeki sosyal ve kültürel değişim karşısında toplumsal sorunlarına, toplumsal tabakanın değişmelerden etkilenişini Reşat Nuri Güntekin, 1930 yılında yazdığı *Yaprak Dökümü*⁴ romanında ele alır. Ayrıca tiyatro olarak da yayınlanan eser için yazar şunları söyler:

“Harp sonu dediğimiz dünyanın esasen bulanık bir zamanında bu pek birdenbire olan eskiden yeniye geçiş hareketlerinin birçok muhafazakâr aile çocuklarında sarsıntılar çöküntüler yapması kaçınılmaz zarurettir. *Yaprak Dökümü* bu çöküntülerden birinin hikâyesidir. Eski terbiyenin tipik bir örneği olarak tasvire çalıştığım bir mütekaît büyük memur, hayattaki son vazifesini irili ufaklı beş çocuğunu değişmezliğine inandığı kendi fazilet ve namus idealine uygun birer insan yapmaktan ibaret gören bir baba onların birer birer döküldüklerini seyrediyordu.”⁵

Yaprak Dökümü romanında yazar ahlaki değerlerdeki değişiklikleri ele alarak yeni toplumsal düzene uyum sağlayamamanın sancılarını Ali Rıza Bey ve ailesi örneğinden hareketle anlatmıştır. Romanda, Ali Rıza Bey’in katı ahlakçı yönü sebebi ile değişen koşullara uyum sağlayamamaktan kaynaklı çatışma yaşar ve fiziksel olarak yalnızlaşmaya başlar.

Romanının başkişisi Ali Rıza Bey, hayatı boyunca ahlaki değerlere ve namus kavramlarını önemsemiş bir karakterdir. Geleneksel hayat tarzını benimseyen Ali Rıza Bey, toplumun değişen yapısı ve aile fertlerinin modern yaşam arzusu arasında çatışma yaşamaktadır. Altın Yaprak Anonim Şirket’inde görev yapan Ali Rıza Bey, değişen toplumsal düzende namus kavramının maddi

³ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, (haz. Zeynep Kerman), İstanbul 2018, s. 48.

⁴ Reşat Nuri Güntekin, *Yaprak Dökümü*, İstanbul 2021.

⁵ Yavuz Kemal, Reşat Nuri Güntekin’in Tiyatro ile İlgili Makaleleri, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976, s.116.

bir ölçüt ile yer değiştirdiğini ilk önce şirket müdürü Muzaffer Bey ile Leman'ın ilişkisi arasında görür. Ali Rıza Bey, Muzaffer Bey ile ilişkisi sonucunda çocuğunu düşüren Leman'ın namusu için evlenmesi teklifine karşı çıkarak para yardımında bulunacağını söyler. "Bu zamanda bir insana para yardımından daha ciddi bir muavane olabilir mi?"⁶ sözleriyle kahraman, ahlaki bir değer olan namus kavramının değişen toplumda maddi bir değere dönüşmesiyle karşılaşır. Ali Rıza Bey'in bu durum karşısındaki meydan okuyucu ahlakçı tavrı istifa kararı ile kendini gösterir. Ali Rıza Bey, ahlaki değerlerinden ödün vermemek için aldığı bu kararlar işsiz kalacağı arasında yeni bir çatışma yaşar. İşten ayrıldığını eşi Hayriye Hanım'a 'Namusu kurtardık' şeklinde ifade ederken eşinin "Ekmeksiz kalırsak onların (çocukların) namusu tehlikeye girer..."⁷ sözleri kahramanı bir kez daha namus mu para mı çatışmasına sürükler. Ali Rıza Bey, şirket müdüründen ve eşinden duyduğu sözlerle kendi değerlerinin uyuşmazlığı yalnızlığa sürüklenmesinin ilk adımları olur.

Emekliye ayrılması ile birlikte ev içi yaşantılara da şahit olan Ali Rıza Bey, "işlerken görünmeyen ihtiyarlığı birdenbire durunca, bütün haraplığı ile meydana çıktı."⁸ Parasızlık ve geçim sıkıntısı ile kendini daha net gösteren yalnızlık, kahraman için gerçeklerle yüzleşmesine olanak tanımıştır. İhtiyarlığının ve parasızlık, aile fertlerini kendisinden uzaklaştıran bir etken olmuştur. Yakınlarının uzaklığını hisseden kahraman, evin içerisinde görünmez bir yalnızlık içerisindeydi. Ali Rıza Bey, çocuklarındaki uzaklık hakkında şöyle bahseder:

"Fikret'te kendisine karşı garip bir uzaklık ve soğukluk hissediyordu. Artık babasına sokulmuyor, ona eskisi gibi inanmadığını açıkça gösteriyordu. Leyla ile Neclâ'ya gelince; onlar da hemen hemen aynı halde idiler. Fakat bilinmez bir sebepten ona kinlenmiş gibi göz göze gelmekten çekiniyorlar."⁹

Ali Rıza Bey'in yaşadığı yalnızlığı Svendsen *Ruhun Yalnızlığı* isimli kitabında "bir kişinin başkalarıyla bağlantı kurma ihtiyacının doyurulmamasına verdiği duygusal bir cevap"¹⁰ şeklinde ifade eder. Ali Rıza Bey, iş hayatından sonra sosyal izolasyon anlamında dar bir mekâna girer. Bu sebeple sosyal yalnızlığını paylaşabileceği ortam ev/aile ortamından başka bir yer olmaz. Ancak emekliliğinin bir ay içerisinde aile ortamındaki bu uzaklıklar onu üzerken yalnız kalmasına neden olur. Ali Rıza Bey'in ahlaki ilkeleri uğruna işten ayrılma sürecinde ailesine ve çocuklarının tutumlarına inmiş ve güvenmişti çünkü onun emeli ahlaki değerleridir. Ali Rıza Bey'in "onlar daha ilk sarsıntıda dağılıyorlar,

⁶ Reşat Nuri Güntekin, a.g.e., s.30.

⁷ Reşat Nuri Güntekin, a.g.e., s.37.

⁸ Reşat Nuri Güntekin, a.g.e., s.45.

⁹ Reşat Nuri Güntekin, a.g.e., s.52.

¹⁰ Lars Svendsen, *Yalnızlığın Felsefesi*, (Çev. Murat Erşen), İstanbul 2018, s.48.

büyük felâketin karşısında onu yapayalnız bırakıyorlardı”¹¹ şeklinde ifade ettiği sözleriyle şu bir ay içerisinde ailesine olan güveni ve inancının kırılmaya başladığını dile getirir. “Bireye güven veren birincil bağlar koparıldıktan ve birey kendi dışındaki dünyayı bütünüyle ayrı bir varlık olarak görmeye başladıktan sonra, dayanılmaz güçsüzlük ve yalnızlık durumu hisseder.”¹² Ailesine karşı güveni kırılmaya ve gerçeklerle yüzleşmeye başlayan kahraman, böylelikle yalnızlığını da ilk kez dile getirmiş olur.

2. Toplumsal Değişimle Gelen Yüzleşme ve Yalnızlık

Ali Rıza Bey, geçim sıkıntısı ve çocuklarının modern yaşama arzusundan çıkan kavgalardan, ev içerisindeki saygınlığını kaybetmekten evin içerisinde görünmeyen yalnızlığından bunalmaya başlar. Ali Rıza Bey, evin yarattığı huzursuzluktan yürüyüşlere çıkıp daha sonra dinlenmek için girdiği kahvelere alışmaya başlar. Daha önceden yadırgadığı ve oradaki insanları yargılayan Ali Rıza Bey'deki bu küçük değişimler daha sonraki değişimlerin küçük birer parçası olur. Ali Rıza Bey, kahveler hakkındaki görüşlerini “öteden beri kahvelerin, gazinoların baş düşmanıydı. Memurluğu zamanında mütemadiyen “nedir bu miskinhaneler efendim?... Elimde kuvvet olsa bunların hepsini kapatırım!” sözlerini kahvelere gidip geldikçe “nihayet anladı ki bu kahveler işsizlikten ve aile dirliksizliğinden doğan ıstıraplara karşı sığınılacak yegâne mabettir.”¹³ şeklinde ifade eder. Ali Rıza Bey, emekliliği sırasında yaşadıklarıyla düşüncelerinde, yargılarında ilk önce direnç gösterse de sonrasında değiştirdiğini veyahut değiştireceğinin ilkini kahveler hakkındaki fikirlerinde kendini gösterir.

Evin içerisindeki huzursuzluklardan kaçmak için sığındığı kahvelerde şahit olduğu konuşmalar, tavırlar ve olaylar yine Ali Rıza Bey'in ahlaki ilkeleri ile çatışmıştır. “Bunlar ekserisi temiz, namuslu adamlardı. Fakat bir kısmı “elimize fırsat geçtiği vakit niye çalmadık!” diye hayıflanıyor; bir kısmı çalamadık; fakat mademki sonu böyle olacaktı, vaktimizi daha hoş da mı geçiremezdik? diyorlardı.”¹⁴ Ali Rıza Bey, iç dünyası ve dış dünya arasında yaşadığı çatışmalar sonucunda kendini çevresinden tecrit etmeye başlar. Özellikle de onun için dış dünyalığı temsil etmeye başlayan ‘ev ve aile’ çevresinden kendisini soyutlar. Ev ve aile çevresinden kendisini soyutlamaya çalışan kahraman, kahveleri ‘sığınılacak bir köşe’ olarak görmeye başlar. Böylece duygusal yalnızlığını toplum içerisine dahil olmaya çalışarak duygusal yalnızlığından uzaklaşmaya çalışır. Bu durumda kahramanın iç dünyası ile toplum arasında bir nevi tutunma ihtiyacından kaynaklıdır. Bunu da kahvelerde zamanla edindiği arkadaş gruplarına alışıp kendi aile dertlerinden uzaklaşmaya başlayıp yalnızlığını

¹¹ Reşat Nuri Güntekin, a.g.e., s.53.

¹² Erich Fromm, *Özgürlük Korkusu*, (Çev. Roza Hakmen), İstanbul 1985, s. 132.

¹³ Reşat Nuri Güntekin, a.g.e., s.46-47.

¹⁴ Reşat Nuri Güntekin, a.g.e. s. 48.

unutmaya çalışmasıyla gerçekleştirir. “Ali Rıza Bey, tekaüt arkadaşlarından hemen hepsini evlerinden şikâyet ettiklerine dikkat etti. Demek bu cihette de yalnız değildi.”¹⁵ Ali Rıza Bey, yalnızlığını ve evdeki huzursuzluğunu unutmak için gittiği kahvelerde arkadaşlarının da benzer olayları yaşadığını gördüğünde yalnız olmadığını fark eder. Aslında bu fark etme hali kendi içsel yalnızlığını bir maskeleye biçimidir. Çünkü Ali Rıza Bey’in emeklilikten (yaşlılık), aile içerisindeki otorite kaybından, ahlaki değerlerinden uzaklaşmasıyla içsel bir yalnızlık yaşamaktadır. Bu içsel yalnızlığı Ali Rıza Bey, toplum içerisinde kendisiyle aynı yalnızlığı yaşayan dert sahibi insanlarla paylaşmaya başlar. Kahveler hakkındaki fikri ve yargıları değişen Ali Rıza Bey, için kahveler yalnızlığını ve huzursuzluğunu unutmaya çalıştığı bir mekân olur. Ayrıca Ali Rıza Bey’in kahvelere gitmesinin nedeni evin huzursuzluğundan kaçmak olduğu kadar evde kaybettiği saygınlığını unutmaya çalışır.

Ali Rıza Bey’in ahlaki değerlerinden ödün vermesi oğlu Şevket’in evli bir kadınla birlikte olup evlenmek istemesiyle başlar. İlk başta kabul etmeyerek direnç gösteren kahraman, daha sonra oğlunun yüzüstü bırakmasının ‘namussuzluk’ olacağını söyleyerek kabul eder. Böylelikle Ali Rıza Bey, romanın başında gösterdiği namus kavramına karşı aynı direnci gösteremez. Ayrıca Ali Rıza Bey’in olaylar karşısındaki davranış tutumlarında çelişkiye düşmesi değişim karşısında artık keskin bir direnişinin olamayacağını göstergesi olur.

Çocukları arasında en çok güvendiği oğluna karşı da güveni kırılan Ali Rıza Bey, artık olaylar karşısında bir içe kapanma ile yalnızlığını kabullenmeye başlar. Oğlunun düğün gecesinde bir kayanın tepesinden evini seyreden kahraman, “Bu düğün sıkı bir rüzgâr hücumu gibi bir anda kapıları arkalarına dayıyor, ihtiyar babanın bütün korktuğu şeyler evi birdenbire istilâ ediyordu.”¹⁶ sözleriyle aile için umutlarının bitip, korkulan olumsuz olayların ansızın başlayacağını ‘seyirci’lik ve ‘kabullenme’ ile ifade eder. Paragrafın devamında “Şevket’le beraber en kuvvetli silah arkadaşını kaybediyor, dünyada yapayalnız kalıyordu”¹⁷ ifadeleri kahramanın, en güvendiği kişinin kaybıyla kendisini dünyadan soyutlayıp içsel yalnızlığını gösterir.

Şevket’in Ferhunde ile evlenmesi ile evin bütün düzen ve atmosferi değişir. Ferhunde’nin eve geldiğinde “(...) benim fikrimce pencereleri, kapıları açmak, biraz hava değiştirmek lazım.”¹⁸ ifadeleri geleneksel yaşamın kapılarını değişen topluma açarken aile de değer yargılarından ödün vermeye devam eder. Bunları ‘seyirci’ konumundan izleyen Ali Rıza Bey, düğünden önce kaybettiği ‘aile reisi’ konumunu ve onun otoritesini de iyice kaybetmiş olur. Romanda “Ben artık

¹⁵ Reşat Nuri Güntekin, a.g.e. s.49.

¹⁶ Reşat Nuri Güntekin, a.g.e., s.69.

¹⁷ Reşat Nuri Güntekin, a.g.e., s.69.

¹⁸ Reşat Nuri Güntekin, a.g.e. s.74.

fukara oldum. (...) Bütün haklarım gibi babalık hakkımı da kaybettim...”¹⁹ sözleriyle otoritesinin kaybını kabullenir. Aynı zamanda da toplumda babalık rolünün para kazanan, eve ekmek getiren kişi olarak değerlendirilmesi de romanda para vurgusunu ön plana çıkaran etkenlerden biridir.

Ferhunde'nin eve gelmesiyle değişen aile düzeni Leyla ve Necla'nın modern yaşama arzusunu artırır. Modernliğin sembolü olan haftada birkaç kez yapılan davet günleri ve danslı çay partileri yapılmaya başlanır. Ferhunde'nin eve gelişi ile değişen aile ve ev düzeniyle Ali Rıza Bey'in evi dış dünyaya kapılarını açmaya başlar.

“Haftada iki gece dostlara danslı çaylar veriliyor, en aşağı iki üç gece de başkalarının davetlerine gidiliyordu. Aşağı sofa ile taşlık arasındaki camekân kaldırılmış, delik deşik duvarlar sarı yaldızlı bir kâğıt ile kaplanmıştı. (...) Gramofon bütün gece çalar, çılgın kahkahalar, çılgık çılgıca boğuşmalar içinde durmadan dans edilir.”²⁰

Ailesini dış dünyanın değişimlerinden şiddetle korumaya çalışan Ali Rıza Bey'in evinin dış dünyaya açılması ve onun bu olaylar karşısında sessizce tavan arasına kaçışı değişimleri kabul etmeye başladığını göstermektedir. Aynı zamanda Ali Rıza Bey'in sessizliği ile gösterdiği tavır davranışları ahlaki değerlerinden uzaklaştırır. Yaşadığı bu kabullenme ve uzaklaşma kahramanın içsel yalnızlığını derinleştirir. Bu nedenle Ali Rıza Bey'in tavanarasına kaçışı “yalnızlığa doğru yükselişinin işaretini” oluşturur.²¹

Yaşanan bu eğlenceleri Ali Rıza Bey'in gözünde “hayat değişmiş”, “Asrın gerekliliği” ve “korkulacak bir şey yok”²² sözleri ile normalleştiren oğlu Şevket'inde değiştiğine inanır. Ali Rıza Bey, bu asrın gerekliliği düşüncesiyle yapılan eğlenceler yüzünden kızlarının giderek ahlaki değerlerinden uzaklaştığını görür. Leyla ve Necla'ya hayırlı birer kısmet bulup evlendirme gayesi ile bu yozlaşmadan kurtarmak ister. Ancak bu sırada Fikret'in ellilik ve üç çocuklu bir adam ile evlenip Adapazarı'na gitmesi aileden ilk yaprağın kopuşu olur.

Fikret'inde evden ayrılmasıyla Ali Rıza Bey, Leyla ve Necla'nın evliliği için çay davetlerine göz yumar. Düzenlenen bu partilerde kadın-erkek ilişkilerindeki serbestlik ve doğallık toplumsal değerlerdeki değişiklikleri gözler önüne serer. Düzenlenen çay partilerinden birinde Leyla ile evlenmek fikrinde olan komisyoncu Tahsin Bey ile konuşan Ali Rıza Bey, “Tahsin Bey, komisyon işlerinde pek çok para kazanıyordu.”²³ sözü evlilik ile ilgili tutum ve tercihlerde kalbî duygulardan ziyade zenginliğin üzerinde durması paranın ön planda

¹⁹ Reşat Nuri Güntekin, a.g.e. s.85.

²⁰ Reşat Nuri Güntekin a.g.e. s.78.

²¹ Gaston Bachelard, *Mekânın Poetikası*, İstanbul: 2017, s.57.

²² Reşat Nuri Güntekin, a.g.e. s.79.

²³ Reşat Nuri Güntekin, a.g.e., s.91.

tutulduğunu göstermektedir. Paranın, duygulardan daha öncelikli olduğunu Şevket cezaevinde olduğu sırada Ferhunde'nin gidişi ile ilgili söylediği: “Her şey gibi sevmek de parası, vakti, az çok rahatı olan insanlara mahsus bir imtiyazmış baba.”²⁴ yorumu yeniden paranın, duygular karşısında zafer kazandığını gösterir. Böylelikle toplumda evlilik değerlerinin nasıl değiştiğini paranın gücü ile açıkça dile getirilmiştir. Ali Rıza Bey, Değişen toplumda evliliğin, aile düzeninin artık para ile ölçülebildiğine şahit olmaya başlar.

Ali Rıza Bey'in evinde yaşanan bu olayları seyirci ve kabullenme konumundan bakması onun içsel yalnızlığını artırır. Ali Rıza Bey'in sosyal yalnızlıkla başlayan yalnızlık süreci içsel yalnızlığı ile daha çok derinleşir. Toplum içerisindeki değişimlere uyum sağlayamamaktan kaynaklı yaşadığı yalnızlığı ailesinin birlik, beraberliği ve onları koruma iç güdüsü ile baş etmeye çalışır. Ancak emekliliği sonrası ailesinde yaşananlar içsel yalnızlığını ortaya çıkarır ve bununla baş edemez. Ali Rıza Bey, değişen toplum karşısında yaşadığı yalnızlığında evine sınımlanacak mekân olur. Fakat evde başlayan içsel yalnızlıktan kaçışları ‘kahveler’ ve ‘tavanarası’ olmaya başlar. Kahramanın yaşadığı içsel yalnızlık yerini içe kapanmaya bırakır. Bu içe kapanma hali insanın “kendilik değerlerinden kopmaya ve öteki olma yolunda ilerlemeye”²⁵ neden olmaktadır.

3. Modern Hayatın Birey Üzerindeki Etkisi: Yabancılaşma

Ali Rıza Bey, fikirleri ile toplumsal yapının normlarının uyuşmazlığını içsel olarak bilse de bu durumu kabul etmemekle birlikte emeklilik döneminde dış dünyanın ve aile fertlerinin gerçekleri ile yüzleşmek zorunda kalmış ve kabul etmeye başlamıştır. Ali Rıza Bey, romanın başında ailesini moderniteye karşı korumak için evini kale gibi kapatıp korumaya çalışırken ahlaki değerlerine, değişen toplumsal yapının şartlarına karşı tutunamaz. Ali Rıza Bey'in toplumun normlarına uyum sağlayamama ile başlayan yalnızlık süreci, aile içerisinde yaşadığı olaylarla yargıladığı değerleri kabullenme ile yabancılaşmaya başlar. Ali Rıza Bey, yaşadığı manevi değer yitimi ile yalnızlık sürecinde kaçma eylemi ile kendisini tecrit eder. Ancak bu tecrit olma durumu onu kendilik değerlerinden ve kendi duygularından uzaklaştırır.²⁶ Romanda yabancılaşma izleği, ahlaki tutum ve tavırlarından taviz vermesiyle bir kopuş süreci yaşanmasına neden olmuştur. Ali Rıza Bey, kendilik değerleri ile toplumun normları arasındaki uyuşmazlığıyla kendine yabancılaşır. Kahramanın yalnızlıkla başlayan kopuş süreci, kendi değerlerine yabancılaşmasıyla ikinci kopuş dizgesini oluşturur. “Kişinin kendini var eden değerleri yıkması”²⁷ kendiliğinden yabancılaşmasına sebep olmuştur.

²⁴ Reşat Nuri Güntekin, a.g.e., s.122.

²⁵ Fatih Kanter, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Yapı ve İzlek* (Yayınlanmış Doktora Tezi), Elâzığ 2008.

²⁶ Arno Gruen, *Kendine İhanet*, İstanbul 2004, s.68.

²⁷ Ramazan Korkmaz, *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*, İstanbul 2016, s. 20.

Ali Rıza Bey'in romanın başında 'namusu kurtarmak' adına işten ayrılarak sahip çıktığı değerlerini "bütün yolsuzluklara göz yumması" ile değer yargılarını birer birer yitirmiştir.

Ali Rıza Bey, fikirleri ile toplumsal yapının normlarının uyumsuzluğunu içsel olarak bilse de kabul etmez. Emeklilik döneminde dış dünyanın ve aile fertlerinin gerçekleri ile yüzleşmek zorunda kalıp kabul etmeye başlar. Bu yüzleşme ile kahramanın ahlak ilkelerinden ödün vererek yadsıdığı yargıları yaşamak zorunda kalır. Ali Rıza Bey'in değerlerinden verdiği tavizlerle başlayan yalnızlık ve yabancılaşma süreci, geleneksel aile yapısının modernite karşısında yıkımı ile sonuçlanır.

Emeklilik döneminin daha başlarında aile fertlerinin gerçeklikleri ile karşılaşarak görünmez yalnızlık halinde olan kahraman, düşman olduğu kahvelere gitmesi, Şevket'in Ferhunde ile evliliği, Fikret'in yaşlı bir adam ile evlenmesi, Leyla ve Necla'ya koca bulmak için düzenlenen çay partileri, kardeşlerin arasında evlilik ve kıskançlık yaşanması, evin rehin edilmesi, Şevket'in hapse atılması, Necla'nın yalancı bir koca ile evlenip Suriye'ye gitmesi ve Leyla'nın zengin bir avukatın metresi olması romanın olay örgüsünü oluşturur. Aynı zamanda Ali Rıza Bey'in yalnızlığını ve değerlerinden kopma aşamalarıdır.

Ali Rıza Bey'in aile yapısının çöküşü, çocuklarıyla olan ilişkisinde otoritesinin sarsılması ve iletişim kopukluklar yalnızlığını derinleştirir. Toplumun normlarına ve beklentilerine uyum sağlamak için verdiği tavizlerle de yabancılaşma yaşamaktadır. Ali Rıza Bey'in yaşadığı yalnızlıkla beraber yabancılaşma hissi fiziksel bir uzaklaşma ile duygusal boşluğu iç içe yaşamaktadır. Ali Rıza Bey'in yaşadığı geleneksel değerler ile modern normlar arasındaki sıkışıklık sonucu kendine yabancılaşması toplum içerisindeki kimliğini de koruyamamasına neden olmuştur.

Ali Rıza Bey'in ailesinde yaşanan yaprak dökümleri çocuklarının ayrılıkları değil, onları o ayrılıklara hazırlayan fikir ve değerlerinin dökülmesinden kaynaklıdır. Ali Rıza Bey, içsel olarak taşıdığı ahlaki değerlerini ailesine aşılama çabı yapılırken dış dünyanın tehditlerini görmezden gelir. Dış dünyanın tehditlerine ve değişimine karşı ailesini kapalı bir şekilde yetiştirmeye çalışan kahraman, ilk önce kendisinin değerlerine yabancılaşması ile ailesini yıkıma sürüklemiştir.

SONUÇ

Romanın başkışisi Ali Rıza Bey, romanın başındaki kişiliğinden ödünler vererek roman sonunda kendine yabancılaşmış bir insan olur. Kahraman için romanın başında önemli olan 'ahlak, namus, erdem, aile, saygınlık' gibi manevi değerlere küçük bir taviz vermekle ailesinde sosyo-kültürel çözümler meydana gelir. Bu küçük çatlama sonra Ali Rıza Bey, en çok neyden korkmuş ise ona

uğrayan ‘tekâüt’ ihtiyarların kaderlerini yaşamıştır. Romanın başlarında görülen ahlaksızlığa karşı dirençliliğini bambaşka bir adama benzemesiyle kaybeder. Ali Rıza Bey, kabul etmediği ahlaksızlıklara ailesindeki olaylar karşısında bir boyun eğiş, kabullenişle kendine yabancılaşır.

Toplumsal normlara uyum sağlayamadıkça hem toplum tarafından hem aile fertleri tarafından yalnız bırakılan kahraman, yaşadığı duygusal yalnızlığın ve boşluğun manasızlığı ile uyum sağlama gayretinde bulunur. Ancak yakalayamadığı uyum/uyumsuzluk çatışmasında kendi değerlerini kaybeder. Ali Rıza Bey, her bir aile ferdinin kaybında kendi değerinden bir parça kaybetmiştir. Dökülen her bir yaprakta verdiği tavizler, yaprakların ağacın kökünden kopmasına ve yitip gitmesine neden olmuştur.

KAYNAKÇA

- Bachelard, G. (2017). *Mekânın Poetikası*. (A. Tümertekin, Çev.) İstanbul: İthaki.
- Borgna, E. (2023). *Ruhun Yalnızlığı*. (M. M. Çilingiroğlu, Çev.) İstanbul: YKY.
- Fromm, E. (1985). *Özgürlük Korkusu*. (R. Hakmen, Çev.) İstanbul: Yaprak Yayınları.
- Gruen, A. (2004). *Kendine İhanet*. (Ü. Hastürk, Çev.) İstanbul: Çitlembik.
- Güntekin, R. N. (2021). *Yaprak Dökümü*. İstanbul: İnkılap.
- Korkmaz, R. (2016). *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzleği*. İstanbul: Kesit.
- Svendsen, L. (2018). *Yalnızlığın Felsefesi*. (M. Erşen, Çev.) İstanbul: YKY.
- Tanpınar, A. H. (2018). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergah.
- Yavuz, K. (1976). *Reşat Nuri Güntekin'in Tiyatro ile ilgili Makaleleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.